

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Ένας ηδονικός Ελλήνωνρ της ζωγραφικής

Άραγε ο θεατής, που βυθίζεται μέσα στις τελευταίες νεκρές φύσεις του Στέφανου Δασκαλάκη, μπορεί να αναπλάσει το μοτίβο που είχε μπροστά στα μάτια του όταν τις ζωγράφιζε; Εγώ είχα την τύχη να κάνω την αντίστροφη πορεία: να αντικρύσω πρώτα τη «σκηνοθεσία» του μοτίβου κι ύστερα να δω το ζωγραφικό του πάρισο. Βρέθηκα λοιπόν σ' έναν «ασάρωτο οίκο»¹ με καλλιεργημένη εγκατάλειψη: χώματα, άπλυτα δοχεία, μισοφαγωμένοι καρποί και σαν αντίστιξη στη σήψη, τη φθορά, τον χρόνο, μερικά ολόδροσα φύλλα και φρούτα, σκόρπια, σα να τινάχτηκαν εκεί από αόρατα δέντρα που τα 'σεισε αιφνίδιος άνεμος.

Η ερώτηση ήταν αυθόρμητη: Στέφανε, γιατί σκηνοθετείς την αποσύνθεση και τον θάνατο, αφού το ξέρεις, ό,τι και να κάνεις, δεν μπορείς ν' απαλλαγείς από την ασωτεία του βλέμματος, απ' την ηδονή της ζωγραφικής; Μήπως μ' αυτό τον τρόπο εξαγοράζεις τις τύψεις σου γιατί εξακολουθείς να αμαρτάνεις ζωγραφίζοντας, σε μια εποχή που οι ομότεχνοί σου επινοούν, διανοούνται, δρουν και αποδρούν από το τελάρo; Μήπως η «βλασφημία» της φθοράς δεν είναι παρά το προσωπείο του έρωτα;

«Ναι, είναι δύσκολο να ζωγραφίζεις από τη φύση στον καιρό μας» ήταν η απάντηση του ζωγράφου, που ξέρει να στοχάζεται, να γράφει και να υπερασπίζεται τις επιλογές του. Τα κείμενά του είναι τόσο σοφά, τόσο ποιητικά, που λειτουργούν σχεδόν ματαιωτικά για μια άλλη ρητορική προσέγγιση. Σταχυολογώ μερικές σκέψεις που θα μου χρησιμεύσουν σαν πυξίδα στην εξερεύνηση του πλανήτη του: «Αν ζωγραφίζω από το φυσικό είναι γιατί μου δόθηκαν πολλές ευκαιρίες να διαπιστώσω την

¹ «Ο ασάρωτος οίκος»: τίτλος ενός ξακουστού ψηφιδωτού του ψηφοθέτη Σώσου από την Πέργαμο (3^{ος} ή 2^{ος} αι. π.Χ.) που αναφέρεται από τον Πλίνιο (φυσ. Ιστορία, 34, 184). Τη σύνθεσή του αντανακλά ρωμαϊκό ψηφιδωτό με ανάλογο θέμα που βρίσκεται στο Λατερανό Μουσείο της Ρώμης.

«πονηριά» της σκέψης. Η «πονηριά της σκέψης» η κωδικοποιημένη γνώση, τα στερεότυπα² του πνεύματος, οι λύσεις των άλλων, ιδού οι παγίδες που θέλει να αποφύγει το βλέμμα που προσηλώνεται στον οικείο ίλιγγο του ορατού.

Σ' αυτό το αξίωμα, σ' αυτή την ανατροπή της ισορροπίας, ανάμεσα στο πνεύμα και το βλέμμα στηρίχτηκε όλη η ανανέωση της ζωγραφικής γλώσσας μετά τον Ιμπρεσιονισμό. Μέσα από την αναγεννημένη, την παρθενική όραση αναδύθηκε μια νέα οπτική, μια νέα τεχνική και φυσικά μια νέα αισθητική. Η μοντέρνα τέχνη κατέλυσε αυτή την εφήμερη εδεμική σχέση με τον κόσμο του ορατού. Θέλει αρετή και τόλμη σήμερα ένας ζωγράφος για να επιχειρήσει τον ανοίκειο νόστο: την επιστροφή σε μια ζωγραφική του βλέμματος. Ο Στέφανος Δασκαλάκης διαθέτει και τόλμη και αρετή και θηριώδη θέληση για μάθηση. Γιατί η ζωγραφική του βλέμματος είναι μια γλώσσα που δεν μιλιέται πια παρά μόνο από λίγους πιστούς. Μια γλώσσα λησμονημένη. Ο καλλιτέχνης οφείλει να την ανακαλύψει, να την επανακτήσει και συχνά, όταν δεν βρίσκει πρότυπα και δασκάλους γύρω του να 'χει το θάρρος να τους αναζητήσει «μέσα στη σιωπή των μουσείων». Αλήθεια, Στέφανε, πόσες εκατοντάδες φορές ομολόγησες πως πήγες να συναντήσεις τους παλιούς δασκάλους στο Λούβρο. Δεν θυμούμαι πια. Γιατί, εξηγείς, έτσι «αποκτάς το συναίσθημα ότι ανήκεις σε κάποια οικογένεια, νοιώθεις την προστασία της. Είναι ένας τρόπος να βιώσεις την ιστορία πολύ προσωπικά»³. Η ανταμοιβή σου; η γλώσσα της ζωγραφικής γίνεται γλώσσα σου, γλώσσα μητρική. «Νοιώθεις καλά, φυσικά.. ταυτίζεσαι με

² Για τη δύναμη των στερεοτύπων των αποτελούν τροχοπέδη για την ανανέωση της όρασης και της τέχνης βλ. E. H. Gombrich, *L'art et l'illusion*, Gallimard, Paris 1971. Η αρχική έκδοση στα αγγλικά του 1959.

³ Όλα τα αποσπάσματα που παρατίθενται εδώ προέρχονται από κείμενα του Στέφανου Δασκαλάκη που δημοσιεύτηκαν στον κατάλογο της ατομικής του έκθεσης στη Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας το 1987.

τα χρώματα, τις προετοιμασμένες επιφάνειες του καμβά, τα εργαλεία σου, τη μυρωδιά από το νέφτι».

Αυτός είναι λοιπόν ο Στέφανος Δασκαλάκης: ένας φανατικός του βλέμματος, ένας οπαδός της ζωγραφικής, ένας αλκοολικός της τερεβινθίνης. Τα υπόλοιπα είναι υπόθεση χαρακτήρα. Που θα δοθεί η μάχη, στον ανοιχτό ή στον κλειστό χώρο; Στο ύπαιθρο ή στην αλκόβη; Ο Στέφανος είναι δεμένος με τον κόσμο της αφής. Τα όρια του κόσμου δεν εκτείνονται για κείνον πέρα από το μήκος του βραχίονα, όπως στα βρέφη. Αυτό τουλάχιστον ισχύει για την πρώτη φάση της δημιουργίας του. Οι θηλές των δακτύλων ψηλαφούν και βλέπουν πράγματα οικεία, αντικείμενα της μνήμης, φετίχ της καθημερινότητας. Αντιγράφω: «Σε στιγμές απολαυστικής ραθυμίας, όταν οι εξωτερικοί θόρυβοι έχουν απομακρυνθεί και κανένας πόνος σωματικός δεν παρεμβαίνει, τότε το βλέμμα, ελεύθερο, αρχίζει να ψηλαφεί το χώρο. Αγγίζει τα αντικείμενα, νοιώθει το φως να κάθεται με τρόπο σωματικό πάνω στις επιφάνειες των πραγμάτων, ενώ στα σκιερά μέρη, όπου το φως εμποδίζεται από τις ιδιοτροπίες της πλοκής του χώρου, το βλέμμα βυθίζεται μέσα στις διαφάνειες των σκιών. Μια σχέση εντελώς μυστική δημιουργείται ανάμεσα στον ζωγράφο και το χώρο».

Η απτική αίσθηση πρέπει να μεταγλωττισθεί σε οπτική, χωρίς να χάσει την ταυτότητά της: «το έργο με ενδιαφέρει και σαν υλική οντότητα, σαν αντικείμενο δηλαδή καθαυτό – το πολύτιμο της ύλης, η αφύπνισή της από το φως, ο διάλογος ανάμεσα στο κρυφό και το φωτισμένο, η σιωπή και η ταραχή του».

Στους τελευταίους πίνακες, στους «ασάρωτους οίκους» ο ζωγράφος έχει προεκτείνει κατά ευάριθμα μέτρα το χώρο της εξερεύνησής του. Ίσα-ίσα ως τη σκιερή γωνία του δωματίου. Προσοχή όμως, η μετατόπιση του βλέμματος, η νέα οπτική γωνιά, η νέα προοπτική εισάγουν μίαν άλλη διάσταση στους εσωτερικούς χώρους του

Δασκαλάκη. Στις παλιές νεκρές φύσεις, η θέαση ήταν μετωπική, με μικρές αποκλίσεις, ο ορίζοντας, στο φυσικό ύφος του βλέμματος ενός ανθρώπου που κυκλοφορεί μέσα σ' ένα δωμάτιο, η όραση μυωπική, όλα κοντά, όλα ψηλαφητά, σχεδόν σε φυσικό μέγεθος. Οι φωτισμοί χαμηλόφωνοι, τα χρώματα ηδυσμένα, διαποτισμένα από τονικό ημίφως, οι εντάσεις λίγες, ακριβείς, υπολογισμένες.

Στους «ασάρωτους οίκους» η όραση γίνεται πρεσβυωπική, το βλέμμα αγκαλιάζει το δάπεδο από ψηλά, εξ απόπτου. Ζωγράφος και θεατής μ' ένα τέχνασμα, που το γνώριζαν καλά οι ζωγράφοι της Αναγέννησης, βυθίζονται στο χώρο της ζωγραφικής. Να γιατί η καλύτερη θέση για να δεις αυτούς τους πίνακες είναι να τους ακουμπήσεις στο δάπεδο. Τα σκόρπια αντικείμενα μικραίνουν, πολλαπλασιάζονται και κλιμακώνονται στο χώρο προοπτικά, δημιουργώντας μια ψευδαίσθηση απεραντοσύνης. Τον παλιό λυρικό φωτισμό των μέσων τόνων τον διαδέχεται τώρα ένας πλάγιος θεατρικός φωτισμός που θυμίζει Καραβάτζο. Τα αντικείμενα προβάλλουν μακρές σκοτεινές σκιές, που εισάγουν ένα συγκοπτόμενο ρυθμό στο χώρο, πυκνές λιμνές σκιάς απορροφούν τις φόρμες στο βάθος εντείνοντας το μυστήριο σ' αυτό το κλειστό θέατρο της μνήμης, όπου πρωταγωνιστούν τα λείψανα μιας παρωχημένης ζωής.

Όπως και να ζωγραφίζει, τονικά ή με κιαροσκούρο, ο Δασκαλάκης δεν παύει να είναι ένας ηδονικός Ελλήνωνρ του χρώματος. Το δυνατό φως οδηγεί το τοπικό χρώμα στον κορεσμό του και πολλαπλασιάζει τα χρωματικά δρώμενα: ανακλάσεις, οσμώσεις, ιριδισμός και λάμψεις. Όπως και στα παλαιότερα έργα, τη γενική τονικότητα ορίζουν τα θερμά, όπου τα λίγα, πολύτιμα ψυχρά λάμπουν σαν πετράδια. Αν η τελευταία περίοδος του Δασκαλάκη σημειώνει το πέρασμα από το πρωτείο της αφής στο πρωτείο της όρασης, αυτό δεν σημαίνει ότι ο ζωγράφος παραιτείται από τις άλλες αισθήσεις κι εδώ το βλέμμα χαϊδεύει τα

αντικείμενα, χαίρεται την πυκνότητα, τη διαφάνεια, τη στιλπνότητα, το χνούδι, τη σκόνη, το χλωρό και το ξηρό.

Όλα μεταφράζονται ζωγραφικά: οι σκιές είναι σχεδόν ασώματες, η πάστα πυκνώνει για να στηρίξει τις χρωματικές εντάσεις, αποφασιστικές φόρμες εναλλάσσονται με διστακτικά περάσματα, το φως ακροκαθίζει στις ακμές, γράφει το είδωλό του πάνω στις στιλπνές επιφάνειες. Η ζωγραφική γίνεται όργανο συγγυμνασίας των αισθήσεων. Μέσα σ' αυτή την ακόλαστη ευωχία του ματιού, τα απομεινάρια της παλιάς γιορτής ξαναβρίσκουν τη φρεσκάδα τους, την αμάραντη ομορφιά τους. Το δράμα καθαίρεται. Ποιος θυμάται πια τον «ασάρωτο οίκο»;

Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα

Καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης

Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης